

Callimorpha dominula

Fläckig glansspinnare

Fjärilar, Svärmare och spinnare m.fl.

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Nära hotad (NT*)
D1

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** *Erebidae*, **Släkte:** *Callimorpha*, **Art:** *Callimorpha dominula* - fläckig glansspinnare (Linnaeus, 1758) **Synonymer:** *Phalaena (Noctua) dominula* Linnaeus, 1758, *glansspinnare*

Kännetecken

En spinnare med metalliskt grönglänsande framvingar med ljusa fläckar och karminröda bakvingar. Den är huvudsakligen dagaktiv och förekommer lokalt i södra Sverige, östra Danmark och sedan 2003 även i Finlands södra skärgård.

Vingspann hane 44–54 mm, hona 44–56 mm. Antenner mörkt brunsvarta och hos båda könen trådformiga med kort och gles ciliering, hos honan med något kortare ciliering. Kroppen är metalliskt svartgrönglänsande. På mellankroppen finns två orangegula, längsgående streck och på bakkroppen två breda, karminröda rygglinjer. Framvingarna är metalliskt svartgrönglänsande, ibland med blå metallglans och med flera olikstora, gräddvita och orangegula fläckar. Bakvingarna är karminröda med några större, svarta fläckar vid ytterkanten. Könen är inte helt lätta att skilja åt. Arten är omisskännlig genom sin storlek och karakteristiska teckning och kan inte förväxlas med någon annan art i Nordeuropa.

Ägget är klotformigt med något plattad undersida och glänsande ljusgrönt. Larven är som fullvuxen 45–49 mm lång. Den är svart och har två breda, lysande gula rygglinjer, parvisa snövita fläckar mellan varje segment och en gul sidolinje. Behåringen är gles, ganska borstig, svart och färglös. Huvudet är glänsande svart. Larven påminner om dem hos asknätfjäril *Euphydryas maturna* (Nymphalidae) och nässeljäril *Aglais urticae* (Nymphalidae). Den förpuppar sig i en ganska glest spunnen kokong. Puppen är ganska kraftig, 15–18 mm lång och matt glänsande rödbrun. Kremastret är litet och har en tofs av gulbruna borst i änden.

Utbredning och status

Fläckig glansspinnare förekommer i Sverige bara i Skåne där den har lokala och ofta isolerade förekomster i de mellersta och södra delarna. Under 1990-talet tycks den ha spridit sig något och etablerat sig även i de nordvästra och östra delarna. Den har även påträffats som tillfällig och oregelbunden migrant längs Östersjökusten, på Öland och Gotland, och som nordligast i Stockholm i slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet och på Sandhamn 1937. I Danmark förekommer den lokalt i skogsområden från norra Själland till Falster samt på östra Lolland, ofta mer eller mindre talrikt. I Norge är den bara påträffad en gång, i Inre Sogn 1897, sannolikt som migrant. I Finland uppträder arten som oregelbunden migrant, i första hand längs sydkusten, men den har möjligen också observerats 2002–03 vid Tohmajärvi i Norra Karelen. Dess uppträdande är kopplat till perioder med varmt väder, och arten kan saknas under åtskilliga år för att vissa år hittas i större antal, t.ex. 2001 då 17 exemplar hittades. Fram till 2002 hade totalt runt 75 exemplar och två larver påträffats. Från 2003 till 2005 har bortåt 400 nya fynd gjorts längs sydkusten och åtskilliga larver har varje år hittats på några platser i Nylands skärgård, varför arten under de senaste åren anses upprätthålla några reproducerande populationer här.

Världsbredningen sträcker sig i väster från södra Storbritannien och Iberiska halvön österut genom Medelhavsområdet och Centraleuropa till Balkan, Turkiet, Kaukasus, Transkaukasien, Turkmenistan, Irak och Iran. Vidare finns arten i Baltikum och i Ryssland (i den europeiska delen norrut till södra Karelen och Volgas källor). I Italien finns underarten *persona* (Hübner, 1790), i Balkan underarten *bithynica* Staudinger, 1871, i östra Centraleuropa underarten *pompalis* Nitsche, [1926], i Turkiet underarten *rossica* Kolenati, 1846 och i Kaukasus och Turkmenistan underarterna *philippii* Bartel, 1906 och *kurdistanica* Thomas, 1983.

I Sverige påträffades fläckig glansspinnare först av Zetterstedt i Skåne, Esperöd, någon gång före 1840. I övrigt från 1800-talet finns endast en uppgift att den skall ha påträffats i Stockholmstrakten. Glansspinnaren är idag påträffad i Skåne, Blekinge, Halland, Småland, Öland, Gotland, Gotska Sandön, Östergötland, Bohuslän och Uppland. Inhemska

populationer har dock endast med säkerhet kunnat påvisas i östra Skåne. Samtidigt är artens förekomstområden så små att den mycket lätt kan förbises, även i ett väl undersökt landskap som Skåne. Under hela 1970-talet var den endast känd från två lokaler varav den ena, i Brönnestad, endast upptar en yta av några få kvadratmeter. Den andra lokalen i Stockamöllan är ytmässigt något större. I övrigt indikerade endast mer enstaka fynd att arten eventuellt ännu fanns reproducerande på andra platser, bland annat i Degebergatrakten. Flertalet nya landskapsuppgifter i Sverige tillfördes under några år med expansion genom långväga migration. Denna period inföll i slutskedet av en längre period med stark populationstillväxt i Baltikum, som började under 1930-talet. Migrationen uppmärksammades först i Finland, där enstaka individer påträffades vid sydkusten 1932, 1934 och 1936. Mellan 1937 och 1939 påträffades glansspinnaren på tolv platser i södra Finland, för att sedan inte påträffas alls under den följande 20-årsperioden. I Sverige påträffades ett exemplar på Sandhamn i Uppland 1937 och mellan 1940-1941 påträffades arten på flera platser i Skåne, Halland och på Gotland. Expansionen synes ha avklingat, när en enstaka individ av den gula formen *rossica* påträffades i strandvegetationen på Gotska Sandön 1946. Fynden i Bohuslän och på Öland är gjorda före 1940, men det är mycket osäkert om de representerar tidigare inhemska populationer. En ny gynnsam expansionsperiod tog sin början under 1980-talet och den påträffades 1987 flerstädes på Öland och i östra Smålands mest välinventerade områden. Denna invasion hade sannolikt sitt ursprung i Baltikum och Polen där arten då expanderade. Fynden utanför Skåne förefaller dock ha minskat under senare år med endast sporadiska fynd på Öland, Bejershamn 1995 och på Gotlands östkust 1993 och 2003. Under 1990-talet eftersöktes glansspinnaren mer målmedvetet i Skåne och reproducerande populationer påträffades i Degeberga, Andrarum och Ramsåsa. Den fanns ännu kvar på den lilla fläcken vid Brönnestad. Arten påträffades samtidigt på många platser i Skåne, som tyder på spridning från kända och okända svenska förekomster, också med perifera fynd i Blekinge, Sölvesborgstrakten 1992-1997. I Skåne förefaller glansspinnaren idag främst påträffas under 100 m ö.h., men i anslutning till horsterna Nävlingeåsen, Linderödsåsen och möjligen även Romeleåsen. Samtliga belägna i östra hälften av Skåne. I Norge har glansspinnaren endast påträffats i Lårdal, den mest nederbördsfattiga av alla Västlandets fjorddalar, belägen i det inre av Sognfjorden. Fyra exemplar insamlades här 1897. Förekomsten har tidigare ansetts vara en reliktförekomst och området hyser även den enda norska populationen av den sydliga xerotherma pyraliden *Oncocera semirubella*, som här påträffades oregelbundet mellan 1897 och 1954. Både glansspinnaren och *semirubella* har först under senare år börjat betraktas som invasionsarter, med en betydande förmåga till långdistansmigration. Det är således möjligt att båda arterna nått den gynnsamma dalgången vid Sognfjorden under någon expansiv fas under senare århundraden. Båda arterna kan dock ha minskat eller försvunnit på grund av exploateringen av livsmiljöerna och inte på grund av klimatet. I Danmark förekommer glansspinnaren möjligen endast som årligen reproducerande på Nordöstsjälland. Den har rapporterats från Östjylland, Fyn, Lolland, Falster, Mön, Själland och Bornholm, med ett större antal fynd utanför kända förekomstområden under åren 1973 och 1995. I Finland har arten tidigare endast varit tillfällig, funnen i cirka 20 exemplar fram till 1960, från Åland och längs sydkusten till avträdda områden på Karelska näset. Under början av 2000-talet hade arten fram till och med 2002 påträffats i ca 75 individer. De följande åren uppträdde den så talrikt att man idag räknar med att ha några inhemska reproducerande populationer. Under 1800-talet var glansspinnaren sällsynt i Baltikum och påträffades endast talrikt på en plats. Expansionen nådde norra Estland 1926 och fortgick fram till de stränga vintrarna 1939-1941, som anses ha begränsat fortsatt spridning. Idag är arten sällsynt i Litauen och förekommer endast i 9 av 45 distrikt. I Tyskland är arten lokal och allmän till sparsam, med kraftiga fluktuationer. I Storbritannien förekommer den endast i södra och västra England, södra Wales och på ett par platser i östra Kent, även här med kraftiga fluktuationer.

Ekologi

Fläckig glansspinnare förekommer i frodiga eller fuktiga skogsmarker och påträffas i mindre gläntor, i skogsbryn, längs skogsvägar och ofta i ädellövskogar där solen lyser in under en del av dagen. Den kan också uppehålla sig i skuggiga skogspartier runt gläntor. Arten är utpräglat lokal och kan under flera år upprätthålla populationer i områden som inte är större än några hundra kvadratmeter och är isolerade från andra populationer med flera kilometer. Populationerna kan variera kraftigt i antal mellan olika år, men arten uppträder ofta talrikt på bra lokaler. Någon enstaka gång har den lokalt varit så talrik att den ansetts orsaka skador, vilket dock inte inträffat i Sverige under de senaste 75 åren. Arten observeras bara i sitt egentliga habitat och är tydligt lokaltrogen. Vid gynnsamma väderförhållanden har den dock migratoriska tendenser och flyger in från sydligare områden. I samband med migrationer kan den påträffas i många olika miljöer. Migrationer tycks dock inte i nämnvärd utsträckning ha resulterat i att nya populationer har etablerat sig. Fjärilen är huvudsakligen aktiv på dagen, främst på eftermiddagen då den ofta flyger. Om den skräms upp ur vegetationen flyger den ofta upp till trädgrenar eller buskar och slår sig ned på bladundersidor. Den flyger ibland även på natten och lockas ganska lätt till ljuset från kvicksilverlampor, ofta redan tidigt på kvällen. I samband med migrationstillfällen lockas den ibland till lamporna först på sennatten. I främre Asien har den ofta setts flyga i trädtoppshöjd omkring barrträd där den troligen tillbringar nätterna. Fjärilen besöker gärna blommor och har i Centraleuropa ofta setts suga nektar på t.ex. tistlar *Cirsium* spp., hampflockel *Eupatorium cannabinum*, vit björnloka *Heracleum sphondylium*, åkervädd *Knautia arvensis* och läkevänderot *Valeriana officinalis*. Arten flyger i en generation från slutet av juni till början av augusti med högflygningen i början av juli. Honan lägger 200–300 ägg. Från Danmark uppges att hon släpper äggen till marken utan att klistra fast dem på värdväxten. De unga larverna lever gärna sällskapligt. Larven övervintrar, ihoprullad i ett torrt blad eller i markförna intill värdväxternas bladrossetter, när den är omkring tio millimeter lång. Larverna lever på många olika örter och även buskar. I Norden äter de framför allt äkta vallört *Symphytum officinale*, brännässla *Urtica dioica* och hallon *Rubus idaeus*, men de har även setts äta på knölsmöblomma *Ranunculus bulbosus*, humleblomster *Geum rivale*, slån *Prunus spinosa*, kungsmynta *Origanum vulgare*, grenigt kungsljus *Verbascum lychnitis* och vildkaprifol *Lonicera periclymenum*. De har vid lokala massuppträdanden i Skåne tillfälligt orsakat lokala skador på unga plantor av ask *Fraxinus excelsior* och alm *Ulmus* spp. Larverna vaknar igen på våren när värdväxternas bladrossetter börjar utvecklas, vilket oftast sker när sälgen börjar blomma. I början av april är de iögonfallande larverna redan halv vuxna och kan observeras äta fullt exponerade på värdväxterna eller sola sig på strån eller i buskar. Larven är fullvuxen i maj och förpuppar sig på värdväxten eller i markförnan. Puppen kläcks efter ungefär fyra veckor.

Hot

Arten hotas på de få kända förekomstområdena av en mängd slumpmässiga faktorer. Allvarligaste hoten är dock sannolikt kalavverkning av omgivande skog och igenväxning eller igenplantering av gläntorna. Genom förekomsternas högst begränsade areal hotas de även av timmerupplag, terränggående fordons framfart, ändring av sträckningen av skogsbilvägar, övertäckning med grus för vägförbättring och uppställning av maskpavagnar.

Åtgärder

Varje liten förekomstytta bör få speciella skötselåtgärder, så att de inte drabbas av slumpmässiga förändringar. Dessa bör kunna utformas av lokala entomologer i samråd med markägare och Länsstyrelsen i Skåne län.

Övrigt

Namngivning: *Callimorpha dominula* (Linnaeus, 1758). Originalbeskrivning: *Phalaena (Noctua) dominula*. Systema Naturae, 10:e upplagan, 1: 509. Svensk synonym: glansspinnare.

Etymologi: dominula (lat.) = liten härskarinna; domina (lat.) = (husets) härskarinna; diminutivsuffixet -ula (lat). Linné använde feminina namn för arter med klart färgade bakvingar.

Uttal: [Kallimórfa domínula]

Litteratur

- Ander, K. 1944. Svensk fjärilsforskning 200 år. *Opusc. ent.* 9(3-4): 57-78.
- Franzén, M. 2004. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2003. *Ent. Tidskr.* 125: 27-42.
- Freina de, J.J. & Witt, T.J. 1987. *Die Bombyces und Sphinges der Westpalaearktis, Vol. I.* Forschung und Wissenschaft verlag, München.
- Friedrich, E. 1983. *Breeding Butterflies and Moths.* Harley books, Colchester.
- Hydén, N., Jilg, K. & Östman, T. 2006. Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: ädelspinnare-tofsspinnare. Lepidoptera: Lasiocampidae-Lymantriidae. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Ivinskis, P. 1993. *Check-list of Lithuanian Lepidoptera.* Ekologijos Institutas, Vilnius.
- Jansson, A. 1962. Fjärde resan till Gotska Sandön. 2. *Ent. Tidskr.* 83(3-4): 237-241.
- Kaisila, J. 1962. Immigration und Expansion der Lepidopteren in Finnland in den Jahren 1869-1960. *Acta Ent. Fennica* 18.
- Koch, M. 1983. *Wir bestimmen Schmetterlinge. II teil; Bären, Spinner, Schwärmer und Bohrer.* Neumann-Neudamm Verlag, Radebeul.
- Lindeborg, M. 2007. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2006. *Ent. Tidskr.* 128: 19-32.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinavien och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1-3): 1-137.
- Nordström, F., Wahlgren, E. & Tullgren, A. 1935-41. *Svenska fjärilar.* Nordisk familjeboks förlag, Stockholm.
- Nordström, F. 1943. Förteckning över Sveriges storfjärilar. *Catalogus Insectorum Sueciae. Opusc. ent.* 8: 59-120.
- Nordström, F., Opheim, M. & Sotavalta, O. 1961. *De fennoskandiska svärmarnas och spinnarnas utbredning.* C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Norgaard, I. & Nielsen, P.S. 1988. Fund af storsommerfugle i Danmark 1961-86. Lepidopterologisk forening.
- Norgaard, I. (red.). 1998. Samlet liste over fund af danske storsommerfugle i tiden fra 1987-1996, del I. Tillæg til Lepidoptera. Lepidopterologisk forening, Köpenhamn.
- Ohlsson, A. & Wedelin, M. 1996. Storfjärilar i Skåne 1995. *Fazett* 9(1): 1-9.
- Opheim, M. 1951. Eldre funn av Macrolepidoptera i Norge. *Norsk ent. tidskr.* 8(4-5): 205-217.
- Palm, E. 1986. *Nordeuropas Pyralider. Danmarks dyreliv bind III.* Faunaböcker, Köpenhamn.
- Palmqvist, G. 1988. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1987. *Ent. Tidskr.* 109: 59-64.
- Palmqvist, G. 1991. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1990. *Ent. Tidskr.* 112: 73-78. Palmqvist, G.
1993. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1992. *Ent. Tidskr.* 114: 37-42.
- Palmqvist, G. 1996. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1995. *Ent. Tidskr.* 117: 35-48.
- Palmqvist, G. 1997. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1996. *Ent. Tidskr.* 118: 11-27.
- Palmqvist, G. 1998. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1997. *Ent. Tidskr.* 119: 13-27.
- Petersen, B. 1940. Smärre meddelanden och notiser: Bidrag till kännedomen om svenska fjärilars utbredning. *Ent. Tidskr.* 61(1): 46-47.
- Ryrholm, N. 1994. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1993. *Ent. Tidskr.* 115: 37-44.
- Ryrholm, N. 1995. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 1994. *Ent. Tidskr.* 116: 31-45.
- Skinner, B. 1984. *Colour identification guide to moths of British Isles.* Penguin Books Ltd, Harmondsworth.
- Svensson, I. 1946. Lepidopterologiska iakttagelser. *Ent. Tidskr.* 67: 53-61.
- Svensson, I., Gustavsson, B., Imby, L., Elmquist, H., Hellberg, H. & Palmqvist, G. 1994. *Catalogus Lepidopterorum Sueciae.* Naturhistoriska riksmuseet & Entomologiska föreningen i Stockholm.

Författare

Nils Hydén, 2006 (Kännetecken, Levnadssätt, Utbredning). Claes U. Eliasson 1997. Rev. Claes U. Eliasson 1999, 2005 och 2007. © ArtDatabanken, SLU 2008 (Naturvårdsinformation).